

Förstudie
VÄRLDSARVSCENTRUM
2025

Hälsinglands
Museum

Innehållsförteckning

1.1	Inledning	Sida 3
1.2	Vad skall detta Världsarvscentrum vara?	Sida 4
2.	Världsarvsgårdar och besökscentrum	Sida 5
3.	Kulturen som dragare för attraktion och tillväxt	Sida 6
4.1	Vilka är de tänkta besökarna och användarna av världsarvscentrumet?	Sida 7
4.2	Turism	Sida 7
4.3	Barn och unga	Sida 8
4.4	Kreativa näringar – konsthantverk, musik, form, design, konst mm	Sida 9
4.5	Slöjden	Sida 9
4.6	Forskning	Sida 10
4.7	Arkitektur, byggnadsteknik, byggnadsvård	Sida 10
5.	Världsarvsarbetet över tid	Sida 11
6.	Sammanfattning av möten med hälsingekommunerna	Sida 12
7.	Ett världsarvscentrum intill Hälsinglands Museum	Sida 13
8.1	En byggnad för världsarvet	Sida 14
8.2	Kostnadsuppskattning	Sida 15
9.	Sammanfattning	Sida 16
10.	Referensgrupp, sponsorer och bidragsgivare	Sida 17

Bilagor

Bilaga 1 Världsarvscentrum, Förstudie / Tillbyggnad

Bilaga 2 Museiföremål som inspirerar, kunskapsberikar och ger perspektiv

Förstudie

VÄRLDSARVSCENTRUM

1.1 Inledning

Styrelsen för Hälsinglands Museum tog hösten 2024 beslut om att genomföra en förstudie för att undersöka möjligheterna av en tillbyggnad av museet för ett världsarvscentrum. Uppdraget gavs till tidigare museichef Gunilla Stenberg. I förstudien har också Göran Cars, professor i samhällsbyggnad medverkat. I denna förstudie studeras vilken roll ett världsarvscentrum skulle spela för att synliggöra och vitalisera Världsarvet Hälsingegårdar, såväl för de egna invånarna som för besökare. En viktig utgångspunkt i arbetet med förstudien har varit att ett världsarvscentrum skall fylla rollen av en portal som väcker nyfikenhet och ett förnyat intresse att besöka olika gårdar, platser och miljöer i Hälsingland. För att skapa en kostnadseffektiv lösning har en uttalad ambition med förstudien varit att fysiskt koppla ett världsarvscentrum till Hälsinglands Museum, eftersom en sådan koppling skulle skapa vinster såväl genom samordning av personalresurser som genom samnyttjandet av lokaler och möjligheter att tillgängliggöra samlingar som direkt relaterar till världsarvet. Ett världsarvscentrum ger stora möjligheter att uppdatera det varumärke som en världsarvsutnämning innebär och exponera världsarvet för en betydligt större publik än idag.

Detta världsarvscentrum är inte en vidareutveckling av museets ordinarie verksamhet utan är en samlande fysisk och organisatorisk plats för världsarvet. Museets styrelse vill bjuda in till samråd i denna fråga med berörda aktörer.

I förstudien redovisas också skisser för hur en byggnad av ett världsarvscentrum skulle placeras och utformas samt kostnaderna för en sådan.

Förstudien ger förslag på vad ett världsarvscentrum kan innehålla och vilka ytor som skulle krävas. En första kostnadsuppskattning presenteras men behöver vidare utredas. Program behöver tas fram hur besökscentrumen och ett världsarvscentrum skall samverka och komplettera varandra. Det är viktigt att berörda parter går parallellt i processen och möjliga finansiärer behöver vidare undersökas.

Förstudien är disponerad på följande sätt:

I nästa avsnitt beskrivs vad ett världsarvscentrum skall vara och vilken roll det skulle fylla för att tillgängliggöra Världsarvet Hälsingegårdar. I det följande avsnittet (2) återfinns en beskrivning av Hälsinglands världsarvsgårdar och besökscentrum. I avsnitt 3 finns en redovisning av ett världsarvscentrums betydelse för attraktivitet och ekonomisk tillväxt. I det fjärde avsnittet diskuteras vilka målgrupper som ett världsarvscentrum skulle vända sig till i första hand. Avsnitt 5 ger återblickar på marknadsföringsinsatser och projekt. I avsnitt 6 finns en redovisning av synpunkter som framkommit under möten anordnade med Hälsinglands kommuner. I avsnitt 7 och 8 redovisas hur ett världsarvscentrum skulle kunna placeras i det kvarter där Hälsinglands Museum är beläget, hur olika verksamheter skulle inplaceras i en tillbyggnad intill museet och kostnaderna för byggande och drift. Avsnitt 9 ger en sammanfattning.

1.2 Vad skall detta Världsarvscentrum vara?

Världsarvet Hälsingegårdar inkluderar såväl gårdar som miljöer spridda i Hälsingland. Världsarvscentrumet är tänkt att vara en portal och ingång till världsarvet. Här får man en beskrivning av olika gårdar, besökscentrum samt kultur- och naturintressanta miljöer. Världsarvscentrumet kommer förutom att beskriva vilka kvaliteter och upplevelser som är förknippade med olika besöksmål också att ge praktisk information om öppettider och hur man kan ta sig till de olika besöksmålen.

De sju världsarvsgårdarna i Hälsingland är en rik inspirationskälla till både breda och fördjupade kulturupplevelser, liksom till entreprenörskap och turismutveckling. För att attraktionskraften skall bestå krävs att de kunskaper som springer ur världsarvet kontinuerligt utvecklas och levandegörs.

Ett världsarvscentrum vid Hälsinglands Museum kan sätta in gårdarna i olika unika sammanhang och initiera, uppmuntra och tillvarata det akademiska och det allmänna intresse som relaterar till världsarvet.

Ett världsarvscentrum kommer att konkret bidra till utveckling och tillväxt i landskapet och i länet genom att fungera som en samlad kunskapsresurs för dem som av allmänintresse, kommersiellt, konstnärligt eller socialt vill få inblick i och kunskap om världsarvet. Här uppstår också möjligheter att synliggöra den internationella potentialen i besöksnäring, varumärkesbyggnad och forskning.

En självklar utgångspunkt för arbetet med förstudien har varit att detta skett i samarbete med berörda aktörer. Ett världsarvscentrum kommer att bli en naturlig samlande portal till gårdarna och de olika besökscentrumen.

Styrelsen för Hälsinglands Museum har redan från start förutsatt en bred förankring i landskapets kommuner och i Hälsingerådet. En referensgrupp med representanter från världsarvsgårdar, Världsarvsrådet, Region Gävleborg och kommunerna har utgjort ett viktigt stöd i arbetet med att ta fram förstudien.

Under arbetet med förstudien har erfarenheter från världsarvsutvecklare Anna-Karin Ferm vid Region Gävleborg varit viktig. Ferm har erfarenhet och kunskap om olika världsarv i såväl Sverige som i Europa. Mer än hälften av de 15 världsarven i Sverige har ett världsarvscentrum. Hälsingland är det enda världsarvet i Sverige som har geografisk spridning av sina objekt (Struves meridianbåge som omfattar 10 länder). Ett land som kan stå som exempel och inspiration är Norge. I Norge finns nio världsarv på Unescos lista över jordens viktigaste natur- och kulturplatser. Kopplat till dessa världsarv har i princip alla ett eget världsarvscentrum som ger en översiktlig introduktion och information om hur besökaren kan ta sig till olika målpunkter och vad dessa kan erbjuda. En skillnad mellan grannlandet Norge och Sverige är de olika ekonomiska förutsättningarna men framförallt hur man värderar världsarven.

2. Världsarvsgårdar och besökscentrum

Världsarvet Hälsingegårdar, Decorated farm-houses of Hälsingland, utsågs av Unesco år 2012 och är Sveriges femtonde världsarv.

De sju världsarvsgårdarna i Hälsingland är:

Bommars i Letsbo nordväst om Ljusdal,
Erik-Anders i Asta utanför Söderala,
Fågelsjö Gammelgård i Fågelsjö väster om Los,
Gästgivars i Vallsta norr om Bollnäs,
Jon-Lars i Långhed norr om Alfta,
Kristofers i Stene utanför Järvsö,
Pallars i Långhed norr om Alfta.

Landskapets fyra besökscentrum för världsarvet finns i följande kommuner: Söderhamn, Ljusdal, Ovanåker och Bollnäs.

På de olika besökscentrumen ger man viktig information om den aktuella gården eller om de aktuella gårdarna.

Två exempel: På besökscentrumet i Järvsö, Ljusdals kommun, informerar man om kommunens tre världsarvsgårdar. I Söderhamns kommun ligger centrumet i direkt anslutning till världsarvsgården Erik-Anders i Asta.

Ägandeformen på de olika centrumen skiljer sig åt och därför varierar utbud, tillgänglighet och affärsplaner. Finansieringen av besökscentrumen ser olika ut.

Ett viktigt inslag på dessa besöksmål är, förutom den pedagogiska förmedlingen av världsarvet, också att informera om "lokala berättelser" och om den lokala kunskapen kring platsen. Två exempel är världsarvsgården Erik-Anders i Asta och traktens koppling till Erik-jansarna, en religiös sekt som utvandrade till Bishop Hill, samt världsarvsgården Kristofers i Järvsö vars ägare hade en nära relation till och arbetsutbyte med sockensamefamiljen på hemmanets mark.

I mötena med berörda aktörer har framförts att informationsstrukturen och samordningen mellan de olika besökscentrumen behöver förstärkas. I ett kommande skede bör program tas fram för vad ett världsarvscentrum skall innehålla och, lika viktigt, ett program för vad ett gemensamt basutbud skall innehålla på besökscentrumen. Dessa programskrivningar skall givetvis göras i dialog och komplettera varandra.

Bommars i Letsbo

Erik-Anders i Asta

Fågelsjö Gammelgård

Gästgivars i Vallsta

Jon-Lars i Långhed

Kristofers i Stene

Pallars i Långhed

3. Kulturen som dragare för attraktion och tillväxt

Kulturen har i allt högre grad kommit att betraktas som en strategisk resurs för lokal och regional utveckling. I forskningen har identifierats tre frågor som styr vårt bostättningsval – arbete, bostad och orsattraktivitet. Idag kan vi på ett helt annat sätt än tidigare välja bostadsort genom bättre kommunikations- och pendlingsmöjligheter.

Pandemin har ytterligare förstärkt detta mönster genom att vi lärt oss hantera virtuella möten på ett effektivt sätt och anställda med flexibla arbeten kan förlägga delar av sin arbetstid i hemmet.

Oavsett om vi bor i staden eller i en mindre ort är tillgången till kultur viktig för vårt välbefinnande och vår upplevelse av kommunens attraktivitet. Det handlar om kultur i vid bemärkelse, allt från konst, bibliotek och teater

till evenemang och upplevelser men också om tillfällen till berikande sociala möten.

Satsningar på kultur som tillväxtfaktor behöver inte vara kopplade enbart till större städer och urbana attraktioner. Några belysande exempel på hur lokal kultur kan bidra till utveckling av mindre samhällen och glesbygd är satsningen på Glasriket i Småland, konstrundorna på Österlen och upplevelser av medeltiden med Västergötlands museum och den fiktive Arn som utgångspunkter. Dessa exempel illustrerar väl den ambition som finns med ett världsarvscentrum. Här förmedlas information och kunskap som stimulerar besökare att ta del av inte bara ett besöksmål utan snarare flera för att uppleva världsarvsgårdarna och omkringliggande natur- och kulturmiljö som flera sammanlänkade besöksmål.

Malmö och Norrköping är exempel på städer där satsningar på kultur och stadsmiljö har

använts som verktyg i omställningsprocesser, något som resulterat i ökad inflyttning och positiv näringslivsutveckling.

En viktig ambition är att lyfta världsarvsarbetet som därmed stärker Hälsingland som varu-

märke och utvecklar den lokala ekonomin.

Vidare spelar kulturen en viktig roll i formandet av platsernas identitet och attraktivitet. En stark kulturell profil kan särskilja en ort eller region och kan skapa berättelser som bygger stolthet och extern attraktionskraft.

4.1 Vilka är de tänkta besökarna och användarna av ett världsarvscentrum?

Turisten är en självklar besökare till ett världsarvscentrum men det finns även andra målgrupper. Här tar vi också upp barn och unga, kreativa näringar, slöjden, forskningen, arkitekturen och byggnadsvården.

4.2 Turism

Turister är av två skäl en nyckelgrupp. Dels utgör turisterna ett besöksunderlag till centrumet, dels bidrar de direkt och indirekt till verksamhetens och landskapets/regionens ekonomi. De direkta intäkterna utgörs av konsumtion på världsarvscentrumet och besökscentrumen. Den indirekta effekten utgörs av annan konsumtion som inte har en omedelbar koppling till världsarvet. Det handlar om övernattningar, shopping mm. De indirekta ekonomiska effekterna är som regel betydligt större än de som direkt kan kopplas till en viss verksamhet, i det här fallet världsarvscentrumet.

Ett världsarvscentrum kan vara den hävstång för turism och besöksnäring som Hälsingland behöver och som kopplar till olika turistsegment. Här finns ett brett spektrum för kunskapsturism, som idag efterfrågas, där olika ingångar kan presenteras i ett världsarvscentrum. Några exempel: byggnadsvård, inredningsmåleri, resurs-hushållning men också 1700- och 1800-talets livsvillkor, genuskontrakt och de existentiella dimensioner som livet på världsarvsgårdarna präglades av.

Turismen till världsarvet består främst av två grupper: barnfamiljer och personer i övre medelåldern. När det gäller familjeinriktad turism kan ett centrum med åretruntöppet även ge fysiska upplevelser – känna, pröva, testa – något som efterfrågas. I en värld som blir alltmer digital kan ett världsarvscentrum också erbjuda ett görande som leder in i kunskapsvärldar.

Ett världsarvscentrum blir också en viktig öppning mot en kraftigt ökad internationell turism. Världsarvet i Hälsingland har stora möjligheter att bli ett viktigt besöksmål och förstudien betonar angelägenheten av satsningen på ett världsarvscentrum.

Då världsarvsgårdarna är stängda under vintersäsongen kan ett världsarvscentrum fånga upp den vinterturism och närturism som rör sig i landskapet under denna period. Närturismen har ökat och orsakerna är bland annat en kostnadsmedvetenhet och en medvetenhet om resors klimatpåverkan. Tillväxtverket konstaterar i en rapport att efterfrågan på turism kommer att förändras. Man pekar på att det pågår en omställning mot ökad hållbarhet inom både turism och besöksnäring.

Ett mått på möjligt turistiskt intresse för ett världsarvscentrum syns i statistiken i Sverige. Två exempel: Världsarvet Falun har ca 100 000 besökare och Tanums hållristningsområde har ca 140 000 besökare trots att det bara har säsongstöppet.

4.3 Barn och unga

I förvaltandet av ett världsarv ingår också uppgiften att förmedla kunskap till barn och unga om världsarvet och andra världsarv men världsarvet vill också bidra till att skapa förståelse mellan människor och kulturer. Man kan beskriva det som att ett världsarv är ett fönster mot historien, världen och hembygden. Ett världsarvscentrum samlar de berättelserna och kan förmedla dem med en fördjupad och professionellt grundad pedagogik.

Idag delar Hälsinglands Museum och Länsmuseumet Gävleborg en världsarvspedagogtjänst som arbetar med skolor i hela länet. Ett lektionsmaterial har också tagits fram, "Träslotten som blev världsarv", och finns på de båda museernas hemsidor. De erfarenheter som Hälsinglands Museum hitintills har gjort vad gäller pedagogiken kring världsarvet visar också på behovet av ett centrum som kan ta emot barn och ungdomar på en teknisk visuell nivå.

I framtagandet av lektionsmaterialet var det viktigt med en dialog mellan världsarvspedagoger och lärare. Ett önskemål är att eleverna i länet skall få möjlighet att besöka någon världsarvsgård. Ett besök förutsätter för de flesta skolor resor och därmed kostnader och gårdarnas begränsade öppettider kan också vara ett hinder. Ett världsarvscentrum med åretruntverksamhet kan till viss del komplettera ett gårdsbesök. I diskussionerna vilka lokaliteter ett världsarvscentrum skall innehålla har vi tagit fasta på skolornas önskan om en pedagogik där barns behov av ett kreativt skapande tas tillvara som en del i lärandet om världsarvet. Förutom aktiviteter i världsarvscentrumet skall också pedagogerna vara resurser i olika samarbeten med världsarvsgårdarna.

I skisserna finns därför också utrymme för en verkstad för barn och unga. I den skissade restaurangdelen skall också finnas flexibilitet

för att elevgrupper och skolklasser skall kunna äta medhavda måltider.

4.4 Kreativa näringar – konsthantverk, musik, form, design, media, konst mm

Att visa och tillgängliggöra den folkliga färg- och formprakten som finns i museets samlingar ger en helhetsupplevelse av den hälsingska folkkonsten. Denna skatt finns i stort sett inte kvar på gårdarna men genom att integrera museets samlingar i centrumet får vi en upplevelse av den rika hälsingska folkkonsten som är en del av gårdarnas tradition och rikedom. Det interiöra måleriet tillsammans med det lösa bohaget av målade möbler, brudpällar, inrednings- och bäddtextilier, folkdräkter mm som finns i museet kommer att upplevas som en "open source" av inspiration att ösa ur för nyskapande. För att den hälsingska folkkonsten och det interiöra måleriet skall kunna användas som injektion för kreativa näringar krävs en generös analog tillgänglighet genom ett visningsmagasin, vilket skulle vara en integrerad del i världsarvscentrumet, en given plats för folkkonstens föremål med direkt koppling till världsarvs- och hälsingegårdarnas boendekultur. Det integrerade visningsmagasinet kan också vara en källa till kunskap om hållbara material som tilltalar en designvärld för vilken hållbarheten står främst.

Kreativa näringar växer i hela Sverige och de stärker regioners utveckling och attraktionskraft. I Region Gävleborg pågår ett arbete för att stimulera kreativa kulturella branscher.

4.5 Slöjden

I föregående avsnitt som behandlade de kreativa näringarna beskrevs världsarvscentrumet med visningsmagasinet som en "open source" av inspiration att ösa ur för nyskapande. Ca 40 procent av Sveriges befolkning är intresserad av någon form av slöjd och intresset är som högst utanför storstäderna. Ett visningsmagasin kan inspirera den bredd utövade slöjden som oftast sker i informella eller föreningsburna nätverk, där flera grupper redan idag har relationer till Hälsinglands Museum. Ett magasin kommer också att bli en viktig inspiration för professionella eller semiprofessionella slöjdare med fokus på material och äldre tekniker. Idag möter också den "excellenta" slöjden, de unika föremål som gränsar till konst, ett stort nationellt och internationellt intresse. För slöjdens utövare kommer världsarvscentrumet att vara en given källa.

Återkommande grupper till museet är textilslöjdare och elever från folkhögskolornas textilutbildningar. De flesta av slöjdarna arbetar med textila material och den textila samlingen är en viktig del i världsarvscentrumet. Stora delar av den textila samlingen kan också direkt knytas till världsarvsgårdarnas fest- och inredningskultur.

4.6 Forskning

I utvecklande och kunskapsuppbyggande av Världsarvet Hälsingegårdar är forskning en viktig del. I riktlinjerna för världsarvskonventionen tas också upp betydelsen av forskning och kunskapsuppbyggnad. En organisation med syftet att stärka kulturarvets roll i samhällsutvecklingen är ICOMOS, en organisation som har till uppgift att utveckla kulturarvets bevarande och stimulera forskning. ICOMOS är rådgivare till Unesco i kulturmiljöfrågor med särskilda åligganden knutna till världsarvskonventionen.

Redan idag finns ett betydande intresse från akademien och forskningen av Hälsinglands kultur- och världsarv. År 2024 kom avhandlingen "Människor och målningar, inredningsmåleri i hälsingegårdar 1750 – 1800". Ett nytt forskningsprojekt söker nu sin finansiering där kunskapen om 1800-talets målare i Hälsingland och Dalarna skall studeras. Detta är ett påbörjat samarbete mellan Göteborgs Universitet, Länsmuseum i Dalarna och Hälsinglands Museum. Genom att Hälsinglands Museum har två disputerade i sin organisation möjliggörs speciella anslag och finansiering av forskning. Men forskning inom ramen för världsarvet har en bredd över många fler forskningsfält.

Under förstudien har etablerats en kontakt med Propell, som är ett regionalt centrum för forskning och innovation i syfte att främja regionens konkurrenskraft och hållbar tillväxt. Verksamheten vid Propell drivs i samarbete mellan Region Gävleborg, Hudiksvalls kommun och RISE som är ett statligt institut för forskning om hållbar tillväxt. Propell har uttryckt intresse för att aktivt delta i verksamheten vid ett världsarvscentrum. Baserat på tidigare erfarenheter handlar möjliga insatser från Propell bland annat om hur Hälsinglands kulturarv kan kommuniceras genom visualisering och virtuell verklighet (VR).

4.7 Arkitektur, byggnadsteknik, byggnadsvård

Världsarvsgårdarna är som byggnadsverk hantverksprodukter, som tekniskt skiljer sig från modernt byggande. Att timra och inreda en traditionell hälsingegård är ett hantverk och i motiveringen till världsarvet tar man också upp att timmerbyggandet *"reflekterar en enastående kombination av timmerbyggande och folkkonst-tradition"*. Hälsingegårdarna är också exempel på cirkulärt byggande och återbruk. Världsarvsgårdarna byggdes av lokalt och förnybart material. Den byggt teknik som kännetecknar hälsingegårdarna väcker idag ett ökat intresse såväl hos representanter för byggnadsvård som bland hantverkare och byggare. Byggnadsvården betonar respekten för originalet och uppmuntrar till kunskap och förmåga att se kvalitéer i det befintliga, betonar traditionella material och metoder och underhållsbarhet. Många hantverkare med kunskap om äldre byggnadsteknik och material är idag borta, så en kvalificerad byggnadsvård som säkrar ett bevarande, kan också inspirera till återväxten av kompetens bland hantverkare. Här kan samverkan utvecklas med bla olika folkhögskolor i länet.

Våra världsarvsgårdar och hälsingegårdar kan också vara till nytta som förebild och inspiration i nutida byggande. Även de icke dekorativt målade hälsingegårdarna bär på dessa speciella arkitektoniska kvaliteter. I ett världsarvscentrum, som i olika presentationer ger bilder, ritningar och kunskap kan olika grupper av hantverkare, byggnadsantikvarier, arkitekter och allmänhet mötas i samtal och föredrag om gårdarnas arkitektur, byggandets hantverk och hållbarhet.

5. Världsarvsarbetet över tid

Efter 13 år som världsarv uppger många att ett omtag krävs för den turistiska utvecklingen av världsarvet. I Hälsingland ingår turistfrågorna i varje kommuns uppdrag och idag pågår inget kulturturistiska projekt som gäller världsarvet i kommunerna eller i något samarbete med Region Gävleborg. Hälsingerådet har ett utvecklingskontor med två tjänster och en av tjänsterna arbetar med varumärket Hälsingland i syfte att få fler att vilja besöka Hälsingland och att få fler inflyttare till landskapet. I denna tjänst avsätts cirka 5 % till samordning av det gemensamma nätverket, Rådslag med representation av kommuner, gårdsägare, Gästrike-Hälsinge hembygdsförbund, Region Gävleborg och Länsstyrelsen Gävleborg. Rådslaget samordnar evenemang men har mycket begränsade finansiella resurserna för att öka det turistiska intresset för världsarvet.

Region Gävleborg har en 50% strategitjänst för turist- och besöksnärlighetsfrågor där arbetets fokus är omvärldsbevakning, samarbete med Visit Sweden och att vara sammankallande till turistrådet i regionen. Både Region Gävleborg och Visit Sweden, på tjänstemannanivå, menar att världsarvet har ett mycket större attraktionsvärde och har en outnyttjad potential för besöksnäringen.

Under arbetet med förstudien har vi i olika sammanhang mötts av bedömningen att världsarvet har möjligheter att nå en betydligt större grupp av besökare än vad som är fallet idag. De marknadsföringsinsatser som görs idag är välmenande och bra utifrån de förutsättningar som föreligger. Samtidigt påpekas dock att insatserna är mycket begränsade och att ansvaret för dem är splittrat och uppdelat på flera olika befattningshavare och organisationer. Som en röd tråd i våra möten med olika aktörer med koppling till världsarvet återkommer önskemålet om ett samlat och övergripande ansvar för en

sammanhållen information och marknadsföring av världsarvet, dvs. en portal till världsarvet av den typ som skissas i denna förstudie. Många olika projekt som rör världsarvets utveckling har kommit och gått men ett världsarvscentrum kommer att bidra till en tydligare och bättre struktur i Hälsinglands världsarvsarbete.

Med ett omtag kan också hållbarhetsfrågor inom världsarvsturismen få ett större fokus. Unesco och Riksantikvarieämbetet har tagit fram metoder hur man kan arbeta hållbart med besöksnärlighetsutveckling av världsarven. Projektet "Gemensam platsutveckling Biosfärområdet och Världsarvet", 2022.05.01 - 2023.03.31, fick ett begränsat genomslag och projektet anger att den korta projektperioden inte gav processerna den tid som behövdes. Detta är ett av alla projekt som inte haft någon självklar part/organisation att överlämna erfarenheter och kunskap till.

Ett världsarvscentrum som hänvisar ut till gårdarna och besökscentrumen förtydligar behoven och blir en värdefull kravställare på samordning av olika aktörer där besöksnäringen är central.

6. Sammanfattning av möten med hälsingekommunerna

I möten med hälsingekommunerna och Hälsingelandsrådet underströks behovet av satsningar och initiativ för en fortsatt utveckling av världsarvet. Ett världsarv med sju unika gårdar, universellt intressanta, med stor betydelse för hela mänskligheten, utsedda av Unesco, har sitt unika värde men har också en stor potential till att öka landskapets attraktion och därmed stärka varumärket Hälsingland.

Kommunerna ser värdet av ett samlande världsarvscentrum som bidrar till ett ökat intresse för världsarvet. Ett ökat intresse skulle också få vidare effekter. Hälsinglands unika kultur- och naturvärden skulle sättas på kartan vilket skulle bidra till såväl fler besökare och större turistintäkter som till en stolthet hos boende. Världsarvscentrumet skulle bidra till ekonomisk tillväxt men också stärka varumärket Hälsingland som boendeplats. Under avsnittet 3 har frågor om platsers attraktion och tillväxt utvecklats.

Vid mötena med kommunerna framhölls också att ett nytt världsarvscentrum inte konkurrerar med de olika besökscentrumen utan i stället utgör ett komplement till dessa. Av detta skäl betonades vikten av att arbetet med förstudien sker i nära samverkan med berörda parter som har gedigen kunskap om världsarvet.

De olika besökscentrumen är viktiga då världsarvsgårdarna är spridda i landskapet och av samma anledning (den geografiska spridningen) är det viktigt med en samlande plats som ett centrum som informerar och ger kunskap om de olika världsarvsgårdarna och Unesco.

I mötena med kommunerna tog några upp den hemmablindhet av gårdarna och landskapet som finns. Gårdarna som alltid funnits, förutsätter nu en ny blick som också ställer nya krav men även ger nya möjligheter för att bland annat vidareutveckla besöksnäringen.

7. Ett världsarvcentrum intill Hälsinglands Museum

Hälsinglands Museum kan ses som en lämplig plats för lokalisering av ett världsarvscentrum. Ett skäl till den föreslagna platsen är att synergivinster kan skapas både lokalt och personalmässigt genom den fysiska och organisatoriska samordningen. Den specialistkunskap som finns på museet om det interiöra måleriet och folkkonsten garanterar en hög kompetens som är viktig även för förmedlingen till besökscentrumen. Genom att tillgängliggöra och visualisera museets samlingar som direkt relaterar till fest- och folkkulturen breddas kontext och sammanhang. En viktig samling är det interiöra måleriet som visar på tradition och kontinuitet. Nedan presenteras motiveringen till världsarvsförklaringen av världsarvet Decorated Farmhouses of Hälsingland.

"De stora, imponerande Hälsingegårdarna med de rikt utsmyckade rummen för fest reflekterar en enastående kombination av timmerbyggnader och folkkonsttradition, det välstånd och den sociala statusen hos de oberoende bönder som byggde dem och utgör höjdpunkten i en lång tradition i Hälsingland. Världsarvet illustrerar perioden 1800–1870 då den stora byggboomen inträffade, men bruket att bygga stort och inreda rum för fest började redan under 1600-talet."

Världsarvscentrumets planerade koncept med presentationer och information om världsarvs gårdarna tillsammans med ett urval av föremål skapar en kreativ och inspirerande miljö som lockar vidare till världsarvsgårdarna.

Att kommunicera ett världsarv i alla dess aspekter genom utställningar, programaktiviteter mm förutsätter ett kunnande i kontextskapande dramaturgi, scenografi, ljussättning, grafisk form osv för presentationer utifrån unika kvaliteter och här har museet erfarenhet, kunskap och nätverk.

I Hudiksvalls kommun finns ingen världsarvs-

gård eller något besökscentrum. Detta kan i det här sammanhanget ha ett värde. Att lägga ett världsarvscentrum i en kommun med ett besökscentrum och världsarvsgård skulle kunna bli svårnavigerat.

Hälsinglands Museum är landskapets enda kulturinstitution med såväl kommunal som regional finansiering och har därmed en självklar position i kultursamverkansmodellen. Utöver uppdrag från Hudiksvalls kommun har museet även ett regionalt uppdrag.

Det är lätt att ta sig till Hudiksvall som har bra kommunikationer via väg- och järnvägsnät. Många av världsarvsgårdarna förutsätter att besökarna är bilburna vilket ur ett jämlikhetsperspektiv inte är optimalt. Ett världsarvscentrum som berättar om samtliga gårdar blir ett viktigt komplement för att alla skall kunna få del av världsarvet Hälsingegårdar.

8.1 En byggnad för världsarvet

Det nya världsarvscentrumet har sin placering längs med Sundsesplanaden i centrala Hudiksvall. Arkitektfirman Beek har tagit fram ett skissförslag på världsarvscentrumet. Vi möter en byggnad, i tre våningar, som är samtida i sitt uttryck med ambitionen att vara rotad i landskapets historia och kultur. Den enkla exteriören, med sin tydliga vertikalitet, sina brutna takvolymmer och många fönster, hämtar inspiration från de traditionella hälsingegårdarna.

Byggnaden är inte historiserande – utan vill vara en samtida berättelse om världsarvet, där modern teknik och hållbara material samspelar. Stommen i trä och den träklädda fasaden vill ge taktilitet och värme som förankrar huset i sin miljö. Materialen ger ett lätt intryck som kontrast mot intilliggande byggnader. Arkitekturen vill inte bara vara ett skal för innehållet – utan den vill också vara en aktiv del av berättelsen om världsarvet, en gestaltning som både förstärker platsens identitet och väcker nyfikenhet inför vad som väntar innanför dörrarna. Det nya världsarvscentrumet är framtaget med robust hållbarhet i fokus och förbereds med hållbara energisystem.

Entréplan – världsarvscentrum

Besökaren möts av ett generöst entrérum som öppnar upp mot gatan. Här finns en introduktion till världsarvet Hälsingegårdar, Unesco samt övriga världsarv i Sverige och världen.

Mot gatan öppnar sig en restaurang med generösa fönsterpartier och uteservering i sydvästläge. På motsatt sida restaurangen finns en öppen verkstad kopplad till gårdsrummet – en kreativ yta där barn, hantverkare, föreningar, barngrupper och familjeaktiviteter kan ta plats.

En halv trappa upp kopplas Världsarvscentrum ihop med Hälsinglands Museum, där det befintliga caféet föreslås bli en utökad butik och info-

punkt, som ger en introduktion till världsarvet samt turistinformation som beskriver Hälsinglands rika natur- och kulturlandskap. Här ryms också information om museets utställningar och den pedagogiska verksamheten. Restaurangen och verkstaden är strategiskt placerade för att fungera självständigt också efter stängningstid. Verkstaden öppnar sig mot gården som en utomhusateljé. Restaurangen och verkstäderna kan hållas öppna efter stängning av världsarvscentrumet.

Plan två – världsarvsgårdarna och berättande samlingar

På andra våningen öppnar sig utställningsytor där varje världsarvsgård presenteras och här finns plats för berättelserna att breda ut sig. Här kan deras unika karaktärer träda fram, samtidigt som besökaren kan få en samlad överblick över världsarvet Hälsingegårdar. På detta plan ryms också ett glasat visningsmagasin med viktiga föremål som knyter an till festkulturen och folkkonsten.

Det glasade visningsmagasinet har ett kontrollerat klimat och ger möjlighet att uppleva föremålen på nära håll – en inblick i världsarvets detaljrikedom.

Plan tre – möten, event och flexibilitet

Högst upp i huset placeras de mest flexibla rummen. Här finns ytor för temporära utställningar, seminarier och större arrangemang. Här möjliggörs konstnärliga, vetenskapliga och samtida tolkningar av världsarvet Hälsingegårdar.

Här finns en hörsal – en plats för föreläsningar, filmvisningar, samtal eller fest. Lokalen är med sin flexibla teleskopläktare anpassningsbar för både minde grupper och större publika evenemang.

Intill hörsalen ligger personalens arbetsytor med kontor, sammanträdesrum och pausytor.

8.2 Kostnadsuppskattning

Här presenteras en översiktlig kostnadsuppskattning, baserad på genomsnittliga kvadratmeterpriser för jämförbara byggnader med liknande funktion och standard. Den är avsedd att ge en preliminär bild av projektets möjliga omfattning och ekonomiska storleksordning i ett tidigt skede.

Då rumsprogram, teknikinhåll, byggnadsutformning, markförhållanden och entreprenadform ännu inte är fastställda, ska denna kalkyl ses som en uppskattning. Den ersätter inte en projektspecifik kostnadsberäkning baserad på detaljerade ritningar.

Den totala ytan av Världsarvscentrum uppgår till $1\,030\text{ m}^2 \text{ BTA} \times 37\,500\text{ kr/m}^2 = 38\,625\,000$ kronor exklusive moms. I den beräknade kostnaden ingår ej byggherrekostnader, lös inredning, restaurangkök, specialteknik, anpassning av eller till befintliga fastigheter, exteriöra anläggningar eller andra idag oförutsedda kostnader som ej ryms inom förstudiens detaljnivå.

9. Sammanfattning

■ Hälsingland har en unik tillgång i sitt världsarv Decorated Farmhouses of Hälsingland. Ett världsarv är en miljö som anses vara helt unik i världen och därmed ha betydelse för hela mänskligheten. Världsarvet Hälsingegårdar utpekades 2012 och har idag alltför liten uppmärksamhet utifrån sina unika värden.

■ Ett syfte med denna förstudie har varit att tydliggöra hur värdet av denna tillgång skulle kunna förstärkas och utvecklas genom ett världsarvscentrum. Vid sidan av de rent kulturhistoriska värdena får ett världsarvscentrum rollen som motor för ekonomisk utveckling, genom att bli en hävstång för turism och besöksnäring. Ett världsarvscentrum stärker Hälsinglands och Hudiksvalls attraktivitet som bostadsort och som plats för företagsetableringar. Ett världsarvscentrum kommer att ge en ny kulturell dignitet åt Hudiksvall och landskapet Hälsingland.

■ Trots att besöksnäringen ses som en tillväxtmotor har resurser till arbetet med världsarvet försvagats under åren. Både ekonomiska personella resurser har minskat. Det finns ingen samordnad strategi för att accelerera den potential som världsarvet har. Ett välorganiserat arbete behövs för att stärka Hälsingland som varumärke och besöksmål.

■ Världsarvet Hälsingegårdar är det enda i Sverige som har spridda objekt varför en samlad plats för världsarvets sju gårdar med åretruntöppet ger andra möjligheter än vad som idag kan erbjudas ett världsarvscentrum blir en portal och ingång till världsarvet.

■ I olika möten med världsarvets aktörer har bristen på samordning varit ett återkommande tema. En svårighet är också att världsarvsutvecklingen och världsarvssamordnaren är placerade i Gävle på Länsstyrelsen och på Region Gävleborg. Att arbeta tillsammans i en tydligare och

tätare struktur, på en gemensam plats, skapar bättre förutsättningar och ger en vi-känsla för det gemensamma uppdraget. Under förstudien har en mer samlad struktur för arbetet diskuterats mellan parterna och det finns en öppenhet för att diskutera nya alternativa lösningar. Världsarvscentrumet är inte en del av museets ordinarie verksamhet. Museets roll är att ge möjlighet till fördjupad kunskap för besökare som är intresserade och landskapets historia och dess kultur- och naturhistoriska attraktioner.

■ Ett världsarvscentrum, som bjuder in till världsarvet och som hänvisar ut till gårdarna och besökscentrumen, blir en fysisk plats som ger en positiv injektion och uppmuntrar till besök. Genom verksamhetens informationsförmedling blir centrumet en värdefull kravställare på samordning av olika aktörer.

■ Hälsinglands Museum är en lämplig plats för lokalisering av ett världsarvscentrum. Ett skäl till den föreslagna platsen är att synergivinster skapas både lokal- som personalmässigt. Den specialistkunskap som finns på museet om det interiöra måleriet och folkkonsten garanterar en hög kompetens inom ett världsarvscentrum och blir en viktig resurs för besökscentrumen. I världsarvscentrumet kommer delar av museets samlingar som direkt relaterar till fest- och folkkulturen att tillgängliggöras för att bredda världsarvets sammanhang och kontext. Ett världsarvscentrum vid Hälsinglands Museum kan sätta in gårdarna i olika unika sammanhang och initiera och uppmuntra olika intressen. I förstudien belyses målgrupperna för verksamheten. Förutom till turister riktas verksamheten också mot barn och unga, kreativa näringar, slöjd, byggnadsvård samt forskning. Världsarvet är viktigt för barn och unga för att förstå och känna delaktighet i vår egen historia. Att också aktivt lära om de svenska världsarven ökar förståelsen – och intresset för – världsarv i andra länder. Genom vår historia förstår vi såväl den egna bygdens betydelse som behovet av ständiga kulturmöten.

■ I förstudien har världsarvscentrumet dockats till museet med placering efter Sundsesplanaden, en nybyggnad, i tre våningar, samtida i sitt uttryck med ambition att vara rotad i landskapets historia och kultur. Här skall modern teknik och hållbara material samspela. Byggnaden skall i sig vara ett besöksmål som både förstärker platsens identitet och väcker nyfikenhet inför vad som väntar innanför dörrarna. Det nya världsarvscentrumet skall vara framtaget med robust hållbarhet i fokus och förberedas med hållbara energisystem.

■ I Hudiksvall finns ingen världsarvsgård eller något besökscentrum. Detta kan i det här sammanhanget ha ett värde. Att lägga ett världsarvscentrum i en kommun med ett besökscentrum och världsarvsgård skulle kunna bli svårnavigerat.

■ I ett regionalt utvecklingsperspektiv är det också betydelsefullt att norra delen av länet, där världsarvet är beläget, får ett tydligare uppdrag att medverka i utveckling av världsarvet.

10. Referensgrupp, sponsorer och bidragsgivare

Referensgrupp

Gun Hedlund, Stephanie Kristofers, Anna Lindqvist, Björn Mårtensson, Björn Ohlsson, Yoomi Renström, Malin Rönström, Marcus Strand, Elin Sundberg.

Sponsring och bidrag

Hälsinglands Sparbank
Hudiksvalls Kommun
Region Gävleborg
Holmen
Sjölins Smide
Monitor
Hans Martin
Hoelstad Bild AB
Kinnarp
Ljusdesign
Åkes bygg och renovering
LQ partner

Hälsinglands Sparbank

Hudiksvalls
kommun

Region
Gävleborg